

TISZA ISTVÁN

HÁBORÚ HATÁSA A NEMZETI JELLEMRE.

Hölgyeim és uraim!

Az emberi élet legborzasztóbb zivatara, az ember sorsát romboló hatásoknak kitevő csapások legborzasztóbbika a háború. Talán zsenge gyermekkoromtól eltekintve soha nem tudott a háború vonzást gyakorolni képzelőtehetségemre. Az én képzeletemben a háború fogalma elválthatatlanul egybe volt forrva mindig, nemcsak katonák kiontott vérével, hanem gyermekeknek és aggastyánoknak, özvegyeknek és árváknak irtózatoss szenvedéseivel. A háború szó kiejtésénél lángba borult falvak, éhezők, didergők, nyomorgó asszonyok és gyerekek sokasága jelent meg szemem előtt és nagyon fiatal korom óta mindig azt vallottam, hogy a legnagyobb gonosztevő az, aki a háború átkai- és csapásainak szükség nélkül teszi ki az emberiséget. Másrészt azonban nemzetnek, amelyik érdemes akar lenni a nemzet névre, államnak, amelyik egy nemzet egyéniségét független erős szervezetben kifejezésre akarja juttatni, a háború lehetőségétől nem szabad elzárkóznia, a szükséges háborúra készen kell állnia. Olyan szempont ez, amelyet különösen nekünk magyaroknak egy pillanatig sem szabad szem elől tévesztenünk. Hiszen, én nem tudom, szerencsénk-e vagy szerencsétlenségünk, de mindenesetre dicsőségünk az, hogy minket, maroknyi magyar nemzetet a földtekének olyan pontjára, rendelt az isteni gondviselés, ahol védelmére szolgálunk az egész emberiség nagy kincseinek, ahol útjában állunk romboló hatalmak nagyravágyó törekvéseinek, ahol tehát fokozott veszélyekkel kell szembevetekintnünk, fokozott harci készséggel kell készen állnunk, ha megakarjuk védeni nemzeti egyéniségünket, ha biztosítani akarjuk nemzeti függetlenségünket.

Különös az, hogy ez a nagy igazság egyszerre milyen gyorsan el tud tűnni a magyar nemzet öntudatából. Hiszen, ha csak az utolsó emberöltőre tekintünk vissza, még aránylag elég fiatal embereknek is emlékezetében lehet az az idő, mindön a 70-es és 80-as években olyan erjedési folyamat játszódott le közel határainkhoz, amely – hogy úgy fejezzem ki magamat – kézzelfoghatóvá lett minden magyar emberre nézve, hogy a háború veszedelmei minden pillanatban nyakunkba szakadhatnak és mégis, alig szűnt meg ez a politikai feszültség, alig állott be bizonyos időleges megnyugvás a Balkán félsziget fejlődése körül, olyan gyorsan felejtették el némelyek azt, hogy itt nem pillanatnyi komplikációkról, hanem egy közvetlen határaink mellett folyó nagy világtörténelmi processzusról van szó, amelyikbe akarva, nem-akarva bele vonatunk, amelyiknek intézésére irányadó befolyást kell, hogy gyakoroljunk, ha azt nem akarjuk, hogy fejünk felett, ellenünkre, a mi elsöprésünkkel menjen végbe ez a történelmi folyamat.

Csak röviden utalok rá. Ezelőtt 10-12 esztendővel, akkor, mikor a magyar nemzet védrendszerének kérdéseivel foglalkozott, fantaszták gyanánt gúnyolták azokat, akik ráutaltak ezekre a veszélyekre. És íme, alig néhány év múlva, milyen brutális kérlelhetetlenséggel cáfolt rá ezekre az illúziókra a történelem. Akuttá vált újból a krízis, egymásután játszódtak le események déli és keleti határainkon, amelyek napnál világosabban bizonyították be mindenki előtt, hogy nagy problémák megoldása kerül napirendre, nagy problémáké, amelyek létérdekeinket érintik. Ebben az időben is, az én nézetem szerint, nem lehetett más a magyar nemzet álláspontja, mint az, hogy készen álljon a háborúra, hogy ne lépesse meg magát az események által; de ne provokálja a háborút! Nincs veszélyesebb irányzat annál a gyarló, vég'es emberi bölcsességnél, amelyik azt mondja: megcsinálom inkább ma a háborút, mert úgy sem lehet elkerülni. Ki tudja, pár év múlva, nem rosszabb viszonyok között kell-e felvenni, a küzdelmet? Hát mélyen t. hölgyeim és uraim, ki tudja közülünk a jövőt? Mondják

meg nekem, nem nevetséges-e az az ember, aki látnoki tulajdonságokat arrogál magának, majd azt hiszi, hogy ő biztosra megállapíthatja a jövő veszedelmeit és aki most rázúdítja hazájára, nemzetére a háború összes borzalmait abból a számítás-bőiből, hogy evvel későbbi nagyobb háború veszélyét odázza el. Én azt tartom, hogy a háború oly rettenetes dolog, hogy a háború a veszélyeknek olyan irtóztos tömegét zúdítja az emberiségre, hogy azt felidézni, véges emberi eszünk gyarló kombinációi révén hazánkra oktroyálni nem szabad senkinek, akinek lelkében igazi felelősségérzet lakik. Olyan nagy momentumok ezek, a melyek között a nemzetek sorsát az Úristennek kell intéznie. Ő dönti el a háború esélyeit. Elhárítja azt vagy rázúdítja egy nem zetre. A hazaszeretet, – a nemzetek sorsa felől gondoskodó emberi belátás kötelessége csak az lehet, hogy lehetőleg felszerelve – készen álljunk a háborúra.

Én csak helyeselhetem, hogy ez a felfogás vezette mindazokat, akik a monarchia sorsát az utolsó kritikus esztendőben intézték. Ismét és ismét közel állottunk a háborúhoz. Ismét és ismét nagy békeszeretetre, az önmérséklésnek, a hidegvérnek nagy fokára volt szükség, hogy megőrizzük a monarchia népei számára a béke áldásait. Én helyesnek tartom, hogy monarchiánk ez utolsó 5-6 esztendő változatos válságai között megmaradt ezen békés politika mellett. Helyesnek tartom, mert most, mikor benne vagyunk egy világháború minden borzalmaiban, nyugodt lelkiismerettel, felemelt fővel mondhatjuk azt, hogy ezt a háborút nem provokáltuk, hogy ezt a háborút fel nem idéztük, hogy harcolnunk kell és harcolni fogunk, erőnk végső megfeszítéséig, de egy olyan háborúban, amelyet mások gonosz szenvedélyei idéztek fel reánk.

Hölgyeim és uraim! Abban a tekintetben, hogy elkerülhetetlenül szükséges volt-e a háború, mindnyájunk szeméről leesett a hályog – a sarajevói borzalmas bűntényt követő hetek alatt; a vizsgálat felderítette ennek a merényletnek egész undok hátterét. Az a szomszéd, a ki hat évvel ezelőtt avval vásárolta meg a békét a monarchiától, hogy ünnepélyes kijelentésben a jó szomszéd kötelességeinek loyális teljesítésére kötelezte magát, az a szomszéd, mond-'*«atni* egész nemzeti életét egy nagy agitatorius tevékenységben összpontosította. Behálózta önmagát és a szomszéd területeket a legkülönbözőbb egyesületeknek olyan homályban tartott rendszerével, a melynek célja, – a hogy ők magukat kifejezték, – a monarchia szerb lakosságának felszabadítása volt; a hogy az igazsághoz képest mondhatjuk: a monarchia meg-*rablása*, a monarchia megcsonkítása. Eszköze e cél elérésében a bomba és a revolver. E hálózat központi szálai felnyúltak az állami élet legmagasabb köreibé.

Ennek a hálózatnak felderítése és azok a provokáló nyilatkozatokba melyek a merényletet követő hónap alatt mindennaposak voltak a szerb sajtóban és unos-untalan ismétlődtek felelős szerb államférfiak, a szerb állam külföldi képviselőinek ajkain, ek háríthatatlan kötelességévé tették e monarchiának, hogy megtegye azt a komoly lépést, a mely hivatva volt véget vetni e bűnös merényletnek.

És akkor mit látunk? Az a bűnszövetkezet, a, mely bűnös célokat a legaljasabb eszközökkel kíván elérni, segítő társakat kapott; segítségére siettek azok a nagyhatalmak, a kik ma, mint Európa békéjének, függetlenségének, civilizációjának védelmezői akarnak feltűnni az egész emberiség közvéleménye előtt. Hölgyeim és uraim, ezzel a magatartással ő róluk is lehullott a lepel. Az a középeurópai szövetség, a melyre rátámadtak, egész fennállása alatt a békének, Európa nyugalmanak, Európa nemzetei függetlenségének szövetsége volt. Hisz a béke fentartásának érdeke, a status quo biztosítása hozta létre ezt a szövetséget és ezt a célt szolgálta nagy következetességgel, nagy mérséklettel, nagyé béketűréssel egész fennállása alatt. Es csak most tűnt ki, hogy az a másik szövetség, a melyik szemben állott vele, vagy a mint állították, az egyensúly fentartásának céljából alakult, hogy annak valódi feladata, valódi *raison d'être*-je nem az volt, hogy szembeállítsa ezzel az egy. hatalmas szövetséggel más nagyhatalmaknak olyan egyesülését, amely szintén a béke fenntartását tűzte ki céljául s másik támasza legyen Európa nyugalmanak és békességének. Ez a szövetség a kapzsiságnak, a hatalmi vágynak, az uralomra vágyanak szolgálatába szegődött. Ezeknek a

káros, romboló szenvedélyeknek szolgálatában egy rossz ügyet használva fel ürügyül, zúdította Európa összes népeire a mai világháború borzalmaival.

Reánk kényszerítették a háborút. Lehet-e egy reánk kényszerített háborút el nem fogadni? Amennyire áll az, hogy a legnagyobb bűn a földön egy háborúnak szükség nélkül való provokálása, annyira áll az is, hogy hitvány, silány, megvetésreméltó, az életre nem érdemes az a nemzet, a melyik kitér a reá kényszerített háború elől. Elibünk van állítva a maga egész borzalmas valóságában az a kérdés, ismerünk-e az egyénnél nagyobb élő lényt ezen a világon, ismerünk-e az önzésnél nemesebb indulatot, és e nagyobb lénynek a hazának, a nemzetnek fogalma, csak üres teoretikus fogalom-e, szappanbuboréka-e az emberi elmének vagy gyönyörűséges élő valóság, fenséges erkölcsi hatalom, a mely megragadja az emberi lelket, az emberi lény minden nemesebb ösztönét, a mely irányítja, magával viszi minden alacsonyabb indulat felett.

Ez a kérdés áll a nemzet minden tagja előtt és az a válasz, á mit erre a kérdésre nem szavakban, hanem cselekedetekben adni fogunk, az a válasz adja meg a nemzet erkölcsi értékének fő összegét, azt az összeget, a mely egyedüli, de biztos alapfeltétele a sikernek.

Hiszen az erkölcsi értéknek legbiztosabb mérője épen az, hogy ismerünk a mi saját egyéni hajlamainknál, vágyainknál, hiúságainknál, szenvedélyeinknél nagyobb igazságokat és tudjuk ezeket egész lényünkkel önfeláldozóan és híven szolgálni. Az emberi életnek egyetlen más megpróbáltatása sem állítja ezt a kérdést oly elemi erővel az emberiség elé, mint a háború. És épen ebben rejlik a háború minden borzalmassága mellett annak megtisztító, felemelő, nemesítő hatása. A lét- és nemlét problémája elé állít mi rident,' embert, családot, nemzetet.

Hiszen azok mellett a kérdések mellett, a melyek «egyéni életünkben most élénk állanak, minő siralmas csekélységek, minő értéktelen dolgokká válnak mindazok, a mik a mindennapi élet szürke egyformaságában öröme vagy bánatra hangolnak, a megelégedés vagy a csalódás érzését váltják ki belőlünk?

Ha most, ezután a négy hónap után, a mely alatt mindenki, ki az emberi névre egyáltalában érdemes, lelkének legjavát a nemzet sorsát és szerettei életét érdeklő nagy problémák között töltötte, – azokra az apróságokra gondolunk vissza, melyek körül foro^ mindennapi életünk, úgy hiszem, saját magunknak kell bizonyos szégyenkezéssel, talán bizonyos iróniával pálcát törnünk azok felett a kicsinységek felett, a melyek emberi életünknek, e földön való működésünknek, törekvéseinknek, tülekedéseinknek oly nagy részét veszik igénybe. Hova lettek mindezek a kérdések, a melyek az emberi hiúságnak, az emberi irigységnek, az emberi önzésnek gazdag tárházából kerültek elő? Ki gondol most azokra a csekélységek, a melyek annyi múlt örömet, annyi rosszkedvet, annyi csalódás!, annyi keserőséget okoztak elmúlt életünkben? Ki gondol arra most, amidőn a nemzet színe-virága küzd a messze harctereken és patakokban ontja vérért a nemzetért, amidőn mindnyájunk sorsa, egész hazám jövője, a magyar nemzet nagysága és dicsősége az ő küzdelmeik sikerétől és a mi itteni magaviseletünktől függ.

A lét- és nemlét problémája elé állítja a háború a családokat is. Hiszen alig van család, amelyik ne remegne egyik-másik, talán nagyon sok tagjának életéért és fájdalom, naponta szaporodik a száma azoknak a családoknak is, akik siratják a hazáért meghalt kedvesüket. Vajjon ily viszonyok között van-e még visszavonás, egyenetlenség, ízetlenség a család tagjai között? Vajjon nem az emberi lélek mélyében fekvő, tisztább, nemesebb érzelmek dominálnak-e most egész lelki életünkben, vajjon nem érezzük-e azt, hogy milyen közel állunk egymáshoz, hogy mennyire szeretjük egymást, hogy egyikünk sorsa, boldogsága mennyire össze van fűzve a másikéval s hogy egy nagy éltető erő van, amelyikért érdemes élni ezen a földön és ez a szeretet?

És vajjon ugyanez az érzés nem kell-e, hogy áthassa az egész nemzeti társadalom minden tagját is? Vajjon a háborúnak borzalmas napjaiban nem lesz-e élő valósággá az, hogy a nemzet minden tagja testvére a másinak? Vajjon nem állunk-e közelebb egymáshoz párt,

felekezet, osztály és nemzetiségi különbség nélkül, mint ahogy valaha állottunk ebben az országban? Vajjon a közös küzdelemnek, a közös veszélynek, a közös szenvedésnek, a közös áldozatkészségnek ez az időszaka nem mutatja-e azt, ami minden beszédnél, minden elméleti okoskodásnál szebb, erőteljesebb, meggyőzőbb, hogy azoknál a tényezőknél, amelyek tagolják, elválasztják, gyakran szembeállítják egymással az emberiséget, vannak sokkal hatalmasabb erők amelyek lenn szunnyadnak az emberi lélek mélyében, de elemi erővel törnek ki és elsepernek útjokból minden zavaró tünetet akkor, midőn a nagy megpróbáltatások nagy veszedelmek, nagy küzdelmek és diadalok órája üt.

Kiragad bennünket a háború a mindennapi élet kicsinyes apró, sivár légköréből, kiragad és egy magasabb légkörbe visz, hol küzdenünk, szenvednünk az emberi természet legszebb erényeit gyakorolnunk kell mindnyájunknak, nemcsak a katonáknak a harctéren, és nemcsak katonai erényeket, hanem az egész nemzetnek gyakorolnia kell az emberi élet legszebb erényeit: a bátorságot is, az önfeláldozást is, a mindenre kész tetterőt is és a szeretetet is.

A bátorság próbája a háború a nemzeti társa-, dalom minden tagjára nézve, nemcsak a katonára. Hiszen a háború különböző viszontagságai, különböző szenvedései, az ellenséges betörés közelléte, a járványok fellépte mennyi alkalmat nyújt a bátorság tanúsítására mindenkinek!

Bátraknak kell lennünk mindnyájunknak, férfinak és asszonynak egyaránt. Nagy tévedés azt mondani és megsértése a női nemnek, hogy bátornak csak a férfinak kell lennie. Igen, talán, ha bátorság alatt az izomerőnek, a dulakodásra való készségnek azt a kezdetleges fajtáját értjük, amely fizikai erőnek harcias kifejtésében nyilvánul. De ha nemesebb, mélyebb értelmét vesszük a bátorságnak, ha azt az erkölcsi erőt nevezzük annak, amely arra képesít valakit, hogy szembe nézzen a veszéllyel, hogy ha kell, szeretteiért vagy magasabb célokért kockára teszi mindenét s ha kell, feláldozza magát, akkor nem engednek bátorság dolgában az asszonyok semmit a férfinemnek. S ezt a bátorságot ellenség közel- létében, járványok elleni küzdelemben, általában mindazon emberi kötelességek teljesítésében, melyek a háborúval összefüggnek, a magyar asszonyoknak tanúsítaniuk kell. Kell-e mondanom, milyen nagy mértékben tette hívja a háború a szeretet erényét is? Kell-e erről beszélnem itt, Magyarországon, ahol – ne beszéljünk most a társadalom műveltebb rétegeinek munkájáról, – de ahol a szeretet, a jótékonyság a harcoló katonák s a katonák hátramaradott családtagjai iránti tettekre kész gondoskodás a nép gyermekéből, társadalmunk \legalsóbb osztályaiból olyan megható példákat tár elének?

Azt szokás mondani, hogy a társadalomnak kevesebb műveltséggel bíró és kevesebb vagyonnal rendelkező rétegei nem szoktak a szeretet munkájában részt venni. Hát az igaz, hogy ezektől sokkal nagyobb érdem, ha részt vesznek a szeretet munkájában, de mindig azt vallottam, hogy nem ismeri a magyar népet az, aki a magyar nép gyermekétől ezt a nemes emberi tulajdost el akarja vitatni. És most, vajjon ennek a nemzetnek minden fia, ennek az országnak minden polgára nem mutatja-e az áldozatkész jótékonyságnak folytonos fényes példáiban, hogy a háborúnak ebben az irányban is megvan a buzdító, felemelő hatása, hogy a jótékonyság, a szeretet jóltevő nemtője áldásosabban működik most, mint a béke mindennapi foglalkozásai között?

Mindenek felett pedig ha mi, akiket sorsunk arra rendelt, hogy itthon éljük át a háború viszontagságait, híven akarjuk szolgálni a nemzet ügyét, egész törekvésünkkel, egész magatartásunkkal juttatjuk érvényre azt a gondolatot, hogy rendkívüli időket élünk, rendkívüli időket, amelyek rendkívüli kötelességek elé állítanak minket Rendkívüli erőfeszítést kívánnak és megkövetelik, hogy erősek legyünk saját gyengeségeinkkel szemben, hogy félre tegyünk minden kicsinyes szempontot, minden önzést, minden széthúzó momentumot s erőnknek s egyéniségünknek legjavát a nemzeti ügy szolgálatára szenteljük.

Mindnyájunknak csak azt kell s csak azt szabad éreznünk, hogy az egész nemzet sorsa forog kockán, hogy lét és nemlét kérdése vettetett fel, hogy egy szebb, egy jobb, dicsőbb lét

biztosításáért folyik a küzdelem, hogy ebben a küzdelemben életüket dobják áldozatul a nemzet százazzei, s hogy azoknak kiontott vére hozzánk „beszél, hozzánk intézi azt a felhívást, hogy méltók legyünk öhozzájuk, hogy ne rontsuk le itthoni magaviseletünkkel azt, amit ők a nélkülözéseknek, az erőfeszítéseknek, a hőstetteknek emberfeletti mértékével vívnak ki a nemzet számára.

Ma mindnyájunkra nézve egy nagy szempont ehet csak uralkodó: mindent meg kell tennünk, ami erősíti a nemzet harci erejét, a gazdasági téren, kulturális téren és erkölcsi téren. Önbizalmat kell tanúsítanunk, bizalmat a nemzet erejében, bizalmat a sikerben és fokoznunk, hatványoznunk kell a hadrakelt nemzetnek testi és erkölcsi erejét. Minden helyes, minden hazafias, minden elismerésreméltó, ami ezt az erőt fokozza. Hitványság, silányság, a nemzethez és a mai időkhöz nem méltó lelki sivárság minden, ami csorbítja azt.

A vész hírek károkozásában tetszelgő jólérsérsérség a lelkiüresség amely nem képes mások lelkének teljességét, becsét megérteni, amely annál jobban érzi magát, mentül nagyobb nihilizmussal beszélhet mások felől, amely annál különbnek, annál okosabbnak, annál csalhatatlanabbnak képzeli magát, minél jobban leszólja egyeseknek s az egész nemzetnek erőfeszítéseit: ez mindmegannyi, a mai időkhöz és a magyar nemzethez nem méltó kórtünet, parazitája a nemzet lelki életének, a melyet ártalmatlanná kell tennünk, ártalmatlanná azzal, hogy éreztesük vele saját eljárásának hitványságát, éreztesük vele úgy, hogy ne merjen a maga valódi színében mutatkozni a nyilvánosság előtt.

Hölgyeim és uraim! Hála istennek, szórványos jelenségek ezek, hála istennek, a magyar nemzet nagy zöme méltó a harctéren küzdő katonákhoz; a magyar nemzet nagy zöme helytáll és minden téren teljesíti kötelességét. De azért talán természetes, ha a méltatlankodás, a méltó harag érzéseivel fordulunk a kórtünetek felé; mert ha kevesen vannak is, nagy lármát ütnek és ezzel a nagy lármával, ha kárt nem sokat okoznak is, de bemocskolják a magyar nemzetnek épen e nehéz napokban is olyan tündöklő fényben ragyogó jó hírnevét.

A küzdelem folyik: nehéz, kemény, elszánt, de dicsőséges és reményre feljogosító küzdelem. Olyan háborúban vagyunk, amelyben nem könnyű a győzelem. Óriási erővel állunk szemben; el kellett készülnünk reá, hogy nehéz megpróbáltatások is fognak érni bennünket, de ebben a küzdelemben, kezünkben van a siker. S ha a magyar nemzet továbbra is kifejti azt az erőt, amelyet eddig kifejtett, továbbra is érvényesíti azokat a hadi érsényeket, amelyeket eddig érvényesített, ha el nem veszti jogosult bizalmát önmagában, ha becsületesen megfeszíti az Istenről neki adott erőt, ha kitart az igaz ügy melletti küzdelemben: én bízom Istenben, hogy nem fog elmaradni a megérdemelt siker.

Karácsony előtt állunk. A rombolás szenvedélye gázol végig a szeretet ünnepén. Ezt a karácsonyt nagyon kevés magyar család fogja teljes családi körben megülni. Karácsony ünnepe a rendesnél is közelebb fogja hozzánk hozni azt a kemény valóságot, hogy mindannyiunknak küzdenünk, remegnünk és szenvednünk kell.

De a karácsony ünnepi hangulata, ha komolyabb lesz is a rendesnél, emeljen fel bennünket az elhatározásnak, a hazaszeretnek, az Istenben való bizalomnak azokba a magas régióiba, ahol a kötelességteljesítés nem ismer ingadozást, ahol csak egyetlen érszés hat át mindenkit: az, hogy előre menjen, előre – erőnk becsületes, teljes megfeszítésével, szilárd kitartással, előre egészen a teljes diadalig! És akkor adni fog az Úristen derültebb, nyugodtabb, szebb karácsonyt még a magyar nemzetnek.